

доступна : www.indiansworld.org/Articles/doroga-k-voskreseniyu-izobrazhenie-na-kryshke-sarkofaga-pravitelya-palenke-kinich-hanaahb#.WfBbX9SLTGg.

References

1. Aimi, A., Tunesi, R. (2017) Notas sobre unos nuevos grandes artistas de los Sagrados Hombres de Chatahn. Report 54. [Online] *Glyph Dwellers. Report 54*. Available from: <http://glyphdwellers.com/pdf/R54.pdf>.
2. Ara, D. de. (1986) *Vocabulario de lengua tzeltal según el orden de Copanabastla*. México : Universidad Nacional Autónoma de México.
3. Coe, M.D. (1978) *Lords of Underworld: Masterpieces of Classic Maya Ceramics*. Princeton: Princeton University Press.
4. Coe, M.D. (1982) *Old Gods and Young Heroes: The Pearlman Collection of Maya Ceramics*. Jerusalem: The Israel Museum.
5. Fitzsimmons, J.L. (2009) *Death and the classic Maya kings*. Austin, TX : University of Texas Press.
6. Guenter, S. (N.d.) The Tomb of K'inich Janaab Pakal: The Temple of the Inscriptions at Palenque. [Online] *Mesoweb. An Exploration of Mesoamerican Cultures*. Available from: www.mesoweb.com/articles/guenter/TI.pdf.
7. Houston, S., Taube, K. (2000) An archaeology of the senses: Perception and cultural expression in ancient Mesoamerica. *Cambridge Archaeological Journal*. 10(2), 261–294.
8. Laughlin, R.M. (1975) *The Great Tzotzil Dictionary of San Lorenzo Zinacantan*. Washington : Smithsonian Institution Press.
9. Law, D. et al. (2013) Reading in Context: The Interpretation of Personal Reference in Ancient Maya Hieroglyphic Texts. *Journal of Linguistic Anthropology*. 23(2), E23–E47.
10. Lounsbury, F.G. (1974) The Inscription of the Sarcophagus Lid at Palenque. In: M.G. Robertson, ed. *Proceedings of "Primera Mesa Redonda de Palenque: A Conference on the Art, Iconography, and Dynastic History of Palenque"*, Palenque, Chiapas, Mexico, December 1973. Pebble Beach, CA: Precolumbian Art Research, 5–21.
11. Maudslayi, A.P. (1889) *Biología Centrali-Americana or Contributions to the knowledge of the fauna and flora of Mexico and Central America*. London: R.H. Porter and Dulau & Co.
12. McAnany, P.A. (1995) *Living with the Ancestors: Kinship and Kingship in Ancient Maya Society*. Austin, TX: University of Texas Press.
13. Martin, S. (2006) Cacao in Ancient Maya Religion: First Fruit from the Maize Tree and other Tales from the Underworld. In: C.L. McNeil, ed. *Chocolate in Mesoamerica: A Cultural History of Cacao*. Gainesville, FL : University of Florida Press, 156–163.
14. Martin, S. (2012) Carved Bowl. In: J. Pillsbury, M. Doutriaux, R. Ishihara-Brito, A. Tokovinine, eds. *Ancient Maya Art at Dumbarton Oaks*. Washington : Dumbarton Oaks, 109–113.
15. Martin, S., Grube, N. (2000) *Chronicle of the Maya Kings and Queens: Deciphering the Dynasties of the Ancient Maya*. London ; New York : Thames and Hudson.

V. Talakh, Dr. habil. (History)
Kyiv, Ukraine

THE AFTERWORLD IMAGE OF THE CLASSIC MAYA ON THE EPIGRAPHS FROM THE 'TEMPLE OF THE INSCRIPTIONS' IN PALENQUE, CHIAPAS, MEXICO (ESTADOS UNIDOS MEXICANOS)

The article deals with the interpretation problems of the figures and the translation of the epigraphs from the Classic Maya language, that had been found in the Temple of the Inscriptions – the funerary monument for K'inich Janaab' Pakal, the ruler of Palenque in VII century. The author made a translation of the inscriptions from Maya language into Ukrainian. The indicated images and inscriptions convey the idea of the eternal posthumous life of the ruler with the gods and ancestors. This interpretation is in contradiction with typical representations of the classical Maya on the degeneration of the dead, since the inscriptions in the Temple of the Inscriptions are unique and similar are not found on other monuments. The author supposed, that during the reign of K'inich Janaab' Pakal there had been a religious reform, which was reflected in the change of representations of the afterlife being by the Maya people in Classic period.

Keywords: classic Maya, Palenque, K'inich Janaab' Pakal I, Pacal the Great, Temple of the Inscriptions, afterlife being.

УДК 94 (4/5)

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2018.136.1.16>

16. Kerr, J. (N.d.) Mayavase Database. An Archive of Rollout Photographs created by Justin Kerr [Online]. Available from: <http://research.mayavase.com/kerrmaya.html>.
17. Miller, M., Martin, S. (2004) *Courtly Art of Ancient Maya*. London : Thames and Hudson.
18. Ruz Lhuillier A. (1968) *Costumbres funerarias de los antiguos mayas*. Mexico : FCE.
19. Sattler, M. (2004) Ch'olti: An Analysis of the "Arte de la lengua Ch'olti" by Fray Francisco Morán. In: Søren Wihmann, ed. *The Linguistics of Maya Writing*. Salt Lake City : University of Utah Press, 365–405.
20. Schele, L., Freidel, D. (1990) *A Forest of Kings: The Untold Story of the Ancient Maya*. New York : Quill/W. Morrow.
21. Schele, L., Miller, M.E. (1986) *The Blood of Kings. Dynasty and Ritual in Maya Art*. New York, 1986.
22. Stuart, D., Stuart, G. (2008) *Palenque. Eternal City of the Maya*. London : Thames & Hudson.
23. Taube, K. (1995) *The Legendary Past: Aztec and Maya Myths*. London : British Museum Press.
24. Taube, K. (2003) Maws of Heaven and Hell: The Symbolism of the Centipede and Serpent in Classic Maya Religion. In: A. Ciudad Ruiz et al., eds. *Antropología de la eternidad: la muerte en la cultura maya*. Madrid : Sociedad Española de Estudios Mayas, pp. 405–422.
25. ANON (N.d.) The Linda Schele Drawings Collection [Online]. Foundation for the Advancement of Mesoamerican Studies. Available from: www.research.famsi.org/schele.html.
26. Welsh, W.B.M. (1988) *An Analysis of Classic Lowland Maya Burials*. Oxford: BAR, 1988.
27. Yershova, G.G. *Zaupokojnye messy majya*. In: Yu.V. Knorozov, ed. *Drevnie sistemy pis'ma. Etnicheskaya semiotika*. Moscow : Nauka, pp. 152–181.
28. Knorozov, Yu.V., Ershova, G.G. *Nadpisi majya na keramicheskix sosudax*. In: Yu.V. Knorozov, ed. *Drevnie sistemy pis'ma. Etnicheskaya semiotika*. Moscow : Nauka, 114–151.
29. Knorozov, Yu.V., Ershova, G.G. *Legendy o proisxozhdenii majya (mif i prirodnaya sreda)*. In: V.A. Tishkov, ed. *Ekologiya amerikanskix indijcev i eskimosov. Problemy indeanistiki*. Moscow : Nauka, 247–256.
30. Landa, D. de. *Soobshhenie o delax v Yukatane*. Moscow ; Leningrad: Izd. AN SSSR.
31. Styuflyayev, M. (N.d.) Doroga k voskreseniyu: izobrazhenie na kryshke sarkofaga pravitelya Palenke K'inich-Xanaahb-Pakalya v svete novjshyx issledovanij [Online]. *Mir indejcev: istoriya, kul'tura, mifologiya, fotografii, fil'my*. Available from: www.indiansworld.org/Articles/doroga-k-voskreseniyu-izobrazhenie-na-kryshke-sarkofaga-pravitelya-palenke-kinich-hanaahb#.WfBbX9SLTGg.

Надійшла до редколегії 01.12.2018

М. Тарасенко, д-р іст. наук, старш. наук. співроб.
Інститут сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України, Київ

УШЕБТІ В ЗІБРАННІ МУЗЕЮ СХІДНОГО МИСТЕЦТВА В ЗОЛОЧІВСЬКОМУ ЗАМКУ

Опубліковано огляд невеликої колекції із шести давньоєгипетських статуєток-ушебті із зібрання Музею східного мистецтва в Золочівському замку. Два із цих ушебті зберегли ім'я власника. 1. Ушебті Псаметиха, пізній період, інв. № 5879. 2. Ушебті Падіамона, XXI династія, інв. № 5890. Інші два артефакти належать до категорії так званих псевдоушебті і є витворами римської доби: інв. № С-І-284 та інв. № С-І-2286. Ще дві статуєтки є ушебті малого розміру й не містять написів: інв. № EP 7117 та інв. № EP 5888. Більшість із цих об'єктів походить із дореволюційної колекції князів Любомирських, що експонувалася в "Народному музеї" у Львові.

Ключові слова: Музей східного мистецтва, Золочівський замок, давньоєгипетські пам'ятки, ушебті.

Предметом статті є єгипетська колекція Музею східного мистецтва (до вересня цього року він мав назву Музей східних цивілізацій), який розташовується у буди-

влі так званого Китайського палацу у Золочівському замку неподалік від Львова [2, с. 345–349]. Золочівський замок є пам'яткою архітектури XVII ст. У нього вхо-

дять єдина збережена в Європі фортеця в неоголандському стилі із чотирма бастіонами та равеліном, великий житловий палац, побудований у стилі пізнього Ренесансу і Китайський палац. Разом із Підгорецьким та Олеським, Золочівський замок утворює так зване оборонне передпліччя Львова XVII ст., за яким нині прокладено популярний туристичний маршрут "Золота Підкова Львівщини".

Побудований наприкінці XVII – на початку XVIII ст., Китайський палац, поряд з іще двома – в Оранієнбаумі і Потсдамі, є зразком моди на "шінуазери", що поширилася Європою і досягла розквіту у XVIII ст. З урахуванням "східної" орієнтації палацу і наявності відповідних експонатів у музейних фондах Львова, у травні 2004 р. в Китайському палаці був відкритий музей-філія Львівської національної галереї мистецтв ім. Бориса Возницького і зараз у ньому наховується понад 500 експонатів, що репрезентують культури Стародавнього Сходу, Японії, Китаю і мусульманських країн. Предмети старовини і мистецтва були взяті на експонування із запасників Львівської національної галереї мистецтв, Львівського історичного музею і Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України. Єгипетські артефакти надійшли до Золочева переважно із фондів Львівського історичного музею та, таким чином, тут розміщується одна із частин колишньої приватної колекції єгипетських старожитностей, зібраної князями Любомирськими в XIX ст.

В експозиції Музею східного мистецтва можна побачити такі єгипетські артефакти:

1. Три фрагменти саркофагів [1, с. 37–46; 22, с. 77].
2. Голова та фрагменти руки й ноги мумії людини.
3. Мумія сокола.
4. Шість *ушебті*.
5. Дві бронзові статуетки Ісиди з немовлям Хором.
6. Миски з єгипетського фаянсу (3 од.).

Наразі ми докладніше зупинимось на дуже невеликому, але досить цікавому зібранні статуеток-*ушебті*.

1. *Ушебті* Псаметиха (*Psmṯk* – PN, I, 136 (8)) (рис. 1 а, 1 б – © Фото Т. Олейнікової / Музей східного мистецтва, Золочів).

Інв. №: 5879.

Надходження: передано з Львівського історичного музею в 2004 р.

Матеріал: зелений глазурований фаянс.

Розміри: Н: 14.6 см, W: 3.8 см, D: 2.8 см.

Походження: з приватної колекції князів Любомирських; придбане в Єгипті князем Анже Любомирським у 1887 р. До 1940 р. експонувалося в колекції "Народного музею" у Львові. З 1940 по 2004 рр. зберігалося у фондах Львівського історичного музею.

Датування: XXVI династія.

Типологія: Schneider XIA2; Tomorad C3-C4.

Публікація: 3, с. 288–289; 300, рис. 1 а–б; 23, с. 259–260; Taf. 24, fig. 4 а–б.

Опис: Чоловіче *ушебті*, виготовлене в типовій мумієморфній формі із характерним для Саїського періоду зображенням перуки та заплетеної борідки. Задня панель відокремлена від перуки. Руки схрещені (права рука над лівою), рукава не позначені. Мотики знаходяться в обох руках. Сумка із хрестоподібним орнаментом показана на лівому плечі. Обличчя овальне і погано прокреслене; очі із бровами; вуха позначені. Напис розміщений на лицьовому боці *ушебті* в шести горизонтальних рядках, що доходять до задньої панелі.

Паралелі: Інші *ушебті*, що належали б "Псаметиху, синові Діт [...]" нам не відомі. Близькими за стилістикою є *ушебті*: Zagreb (Archaeological Museum) № 342, 348,

349; Berlin (Ägyptisches Museum) № 938, 4511, 4515; Frankfurt am Main (Liebieghaus) № 1685, 1758; Cairo J.E. 56810, 56811; Biella (Museo del Territorio Biellese) № MCB 1 122.

Напис: на *ушебті* нерозбірливою ієрогліфікою виписаний текст 6-ї глави Книги мертвих. У першому рядку подано ім'я власника: *Psmṯk*, а також ім'я його матері (*mw.t=f*), яке не читається повністю і починається *Di.t* [...]. Далі, у другому рядку, наведено титул Псаметиху – *sš nswt* – "Царський писець" (стк. 2: *Wsir sš nswt Psmṯk*).

2. *Ушебті* Падіамона (*P3-di-lmn* – PN, I, 121 (23)) (рис. 2 а, 2 б, 2 в – © Фото Т. Олейнікової / Музей східного мистецтва, Золочів).

Інв. №: 5890.

Надходження: передано із Львівського історичного музею у 2004 р.

Матеріал: блакитний глазурований фаянс.

Розміри: Н: 12.9 см; W: 4.1 см; D: 2.1 см.

Походження: із приватної колекції князів Любомирських; придбане в Єгипті князем Анже Любомирським у 1887 р. (?); до 1940 р. експонувалося в колекції "Народного музею" у Львові.

Датування: XXI династія.

Типологія: Schneider VIIIA2 [20, III, fig. 28]; Aston C/iii/a [6, с. 357, fig. 42B; 360].

Публікація: 3, с. 289–292, 300, рис. 2 а–в; 23, с. 260–262, Taf. 24, fig. 5а–с.

Опис: Мумієморфне чоловіче *ушебті* із характерною для Третього перехідного періоду чорною тристоронньою перукою. Руки схрещені на грудях (права рука над лівою). Мотики показані в обох руках. На спині накреслено сумку з пересіченими волокнами. Обличчя овальне з погано прокресленою формою; очі із бровами; вуха позначені. Ієрогліфічний напис розміщений на лицьовому боці *ушебті* в одному вертикальному стовпці. *Ушебті* реставроване, склеєне із трьох частин.



Паралелі: Brooklyn (Museum of Art) № 16.179, 16.180, 16.188; Boston (Museum of Fine Arts) № 56.314; Berlin ÄM 11954, Bruxelles E 5402 A-B; Cairo CG 48024-48041 [15, с. 286]; Chicago (Art Institute) № 94.286; Chicago (Field Museum) № 31183; Copenhagen №№ 3921, 3922, 3935, 3936; Florence №№ 8560, 8561; Эрмитаж № ДВ 4685, 4702, 4725, 7041; Lisbonne № 85, 86, 874; London (Petrie Museum of Egyptian Archaeology) UC 39875; Leiden F. 93/10.11, F. 93/10.37, F. 93/10.38 [20, II, с. 145 (4.5.1.13–4.5.1.14), pl. 117 (4.5.1.14); III, pl. 54 (4.5.1.13); Paris Louvre E. 22056 [7, 66–67]; Roanne (Musée Joseph Déchelette) № 265 [11, с. 116 (099), fig. 9]; Toulouse (Musée Georges-Labit) № 49–339, 49–341 та ін. [7, с. 66].

Напис: *Wsir it-nṯr n lmn P3-di-lmn m3c-hrw* – "Осипіс, божий батько Амона^(А), Падіамон^(Б), правоголосний"

Коментарі:

^(А) Повна стандартна форма титулу, наведеного на *ушебті*, має такий вигляд: *it-nṯr n lmn-Rc nswt-nṯr* – "бо-

жий батько Амона-Ра, царя богів" (з варіантами) [16, с. 192]. Цей титул відомий і в Новому царстві [4, с. 181(622)], й у більш ранні періоди у вигляді формули *it-ntr n* + ім'я бога [13, с. 345(1283); 18, с. 124].

^(Б) Ім'я "Падіамон" засвідчено на багатьох пам'ятках ХХІ династії [16, с. 186(111–123); 17, с. 387–388], але комбінація цього імені з титулом *it-ntr n lmn* відома тільки на об'єктах, що походять із тайника Баб ель-Гусус:

1. Комплект А.24 за Даресці [10, с. 6; 14, с. 994; 12, с. 278 (165)] – саркофаг Cairo J.E. 29623 [16, с. 119 (86)] і поховальний папірус Cairo S.R. VII. 10232 [17, с. 277–278 (Cairo 69); 6, с. 167 (TG 697)].

2. Комплект А.28 за Даресці [10, с. 6; 14, с. 994; 12, с. 279 (166)] – саркофаг Cairo J.E. 29643 [16, с. 121 (95); 6, с. 168 (TG 701)].

3. Комплект А.84 за Даресці [10, с. 10; 14, с. 998; 12, с. 288 (172)] – саркофаг Cairo J.E. 29683 [16, с. 126–127 (120); 6, с. 178 (TG 757)].

4. Комплект А.87 за Даресці [10, с. 10; 14, с. 998] – саркофаг Cairo J.E. 29668 [16, р. 125 (111); 6, р. 178 (TG 760)] і поховальний папірус Cairo S.R. VII. 10653 [17, р. 290–291 (Cairo 106)].

5. Комплект А.114 за Даресці [10, с. 11; 14, с. 1000; 12, с. 280(167)] – саркофаг Cairo J.E. 29666 [16, с. 124 (109); 6, с. 184–185 (TG 787)] і поховальний папірус Cairo S.R. IV. 981 [17, с. 268 (Cairo 44); пор.: 7, с. 66].

Відомо, що кілька *ушебті* двох осіб з ім'ям Падіамон були серед артефактів із Баб ель-Гусус, привезених до Одеси у складі "російського" лоту № 6 [8, с. 113 (3), 114 (45)]. Можливо, що розглянуте золочівське *ушебті* № 5890 походить саме із цього лоту, і було передано до Львівського історичного музею в радянський період із Києва або Одеси. З іншого боку, воно могло належати і до складу "австрійського" лоту № 2 (пор. [19, с. 8.59–8.61 (№ 6161, 6162); 8.130–8.132 (№ 8793, 8895)]), і потрапити до колекції "Народного музею" Любомирських наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. Так чи інакше, похо-

дження цього *ушебті* ще потребує спеціального дослідження.

3. Жіноче теракотове псевдо*ушебті* (рис. 3 а, 3 б – © Фото Т. Олейнікової / Музей східного мистецтва, Золочів).

Інв. №: С-І-284.

Надходження: передано із Львівської національної галереї мистецтв ім. Б. Возницького у 2004 р.

Матеріал: коричнева теракота.

Розміри: Н: 15.3 см; W: 4.5 см; D: 4 см.

Походження: приватна колекція А. Пенінського, націоналізована в 1940 р.

Датування: Греко-римський період (?).

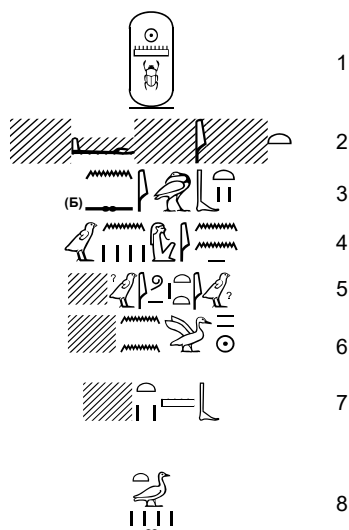
Типологія: нетрадиційна форма.

Публікація: 3, с. 293–295, 301, рис. 3 а–б; 23, р. 262–264, Taf. 25, fig. 6a–b.

Паралелі: Towneley Hall Art Gallery & Museum, Burnley (за фото Г. Джейнса (*Glenn Janes* (Manchester))).

Опис: нетипове жіноче псевдо*ушебті*. На голові смугаста перука, що опускається на спину. Руки розміщені під грудьми. На грудях між руками прокреслений картуш з трьома ієрогліфами, що мають погану збереженість. Імовірно, їх слід читати як "Мен-Хепер-ре" (*Mn-hpr-R^c*). Це тронне ім'я Тутмоса ІІІ, яке подекуди випикували на псевдо*ушебті* й інших предметах у Греко-римський період (зразок архайзації). У руках псевдо*ушебті* відсутні будь-які знаряддя. На шиї показано подвійне намисто-усех. Голова й обличчя добре сформовані; очі із бровами, вуха прокреслені. "Ієрогліфічний" напис розміщено на лицьовому боці псевдо*ушебті* в шести горизонтальних рядках й одному вертикальному стовпці внизу. Верхній рядок напису пошкоджений по лінії розлому та склеювання. Імовірно, ця фігурка – продукт Греко-римського часу, тобто це типовий витвір у стилі *Aegyptiaca*, який набув поширення в Середземномор'ї із VI ст. до н. е. і до кінця Римського періоду.

Напис:

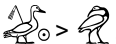


Коментарі:

^(А) Перший рядок, як зазначалося, сильно пошкоджений і можна вгадати лише кілька знаків. Однак на розуміння "напису" це серйозно не впливає, оскільки всі ієрогліфи тут є тільки імітацією тексту.

^(Б) Знак птаха у третьому рядку зображує птаха головою, повернутою назад:  . Цікаво, що на схо-

жих псевдо*ушебті* з Музею історії та мистецтв у Триєсті № 39255 (стк. 1) (рис. 5 – © Property of Civico Museo di Storia ed Arte, Trieste, Italy) [9, с. 248; Cat. 10.25] та Університетського музею в Манчестері (стк. 1) у відповідному місці подано "написання"  –  (?) (?), що нагадує  – s3 R^c ("Син Ра/Сонця"). Очевидно, на

Золочівському *ушебті* № С-I-284 подано помилкову форму або репліку цього написання: .

4. Жіноче теракотове псевдоушебті (рис. 4 а, 4 б – © Фото Т. Олейнікової / Музей східного мистецтва, Золочів).

Інв. №: С-I-2286.

Надходження: передано із Львівської національної галереї мистецтв ім. Б. Возницького у 2004 р.

Матеріал: коричнева теракота.

Розміри: Н: 15,8 см, W: 4,6 см, D: 4,3 см.

Походження: придбано співробітниками музею в анонімного колекціонера в 1970-х рр.

Датування: Греко-римський період (?).

Типологія: Tomorad O1 і O2.

Публікація: 3, с. 295–299, 301, рис. 4 а-б; 23, с. 264–266, Taf. 25, fig. 7a-b.

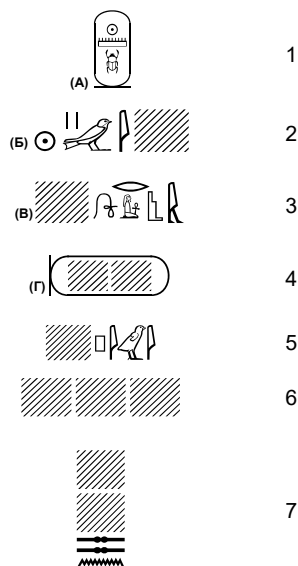
Опис: Мумієморфне псевдоушебті із характерною для стилістики Нового царства смугастою перукою. Без штучної борідки. Руки схрещені на грудях; в обох руках знаходяться мотики; без кошика. Обличчя овальне з помітно подовженим носом, великими очима, товстими губами і великими вухами. На шиї зображено намисто-

Напис:



усех із двома вигравіруваними лініями нижче шиї. Картуш із написом "Мен-хепер-ре" – *Mn-ḥpr-R^c* (?) розміщено між руками. На лицьовому боці є "ієрогліфічний" текст, який надано в чотирьох горизонтальних рядках й одному вертикальному стовпцю внизу. Цей "напис" має погану збереженість і є тільки імітацією тексту. Читання більшості знаків сумнівне. Знахідки подібних псевдоушебті відомі на всій території Римської імперії, але особливо часто вони зустрічаються в областях Італії та Іллірії. Виготовлення предметів цього типу починається з I ст. до н. е. і триває до кінця існування Римської імперії. Вони часто пов'язуються із поширенням у Європі єгипетських культів (зокрема, Ісиди й Осіріса), починаючи із Птолемеївського періоду [24, с. 140, 145–147; 25, с. 323–334].

Паралелі: Padova (Museo di Scienze Archeologiche e d'Arte) № E11, E14, E18; Beograd (National Museum) № 7/VI [5, с. 109 (no. 5)]; Beograd (Jewish Historical Museum) № 365 [21, tab. I]; Berlin (приватна колекція); Bonn (Rheinischen Landesmuseum) № 29520; Buxton (Museum and Art Gallery) № 2008-18-92; Manchester (University Museum); Treia (приватна колекція); Trieste (Civico Museo di Storia ed Arte) № 39255 (рис. 5).



Коментарі:

(А) Центральний знак в картуші можна зрозуміти як T26 ( *dw*), а не як Y5 ( *mn*).

(Б) Як і у випадку з попереднім екземпляром (№ 3), усі ієрогліфи на цьому псевдоушебті є тільки імітацією тексту. Читання більшості знаків сумнівне.

(В) Реконструкцію знака як V4 () подано за аналогією з "написами" на псевдоушебті з Музею історії і мистецтв у Трієсті № 39255 (стк. 2):  (рис. 5) і Музею та галереї мистецтв у Бакстоні (№ 2008-18-92) (стк. 2).

(Г) Знаки у п'ятому рядку пошкоджені, але на подібних псевдоушебті із Треї, Трієста № 39255 (рис. 5) і Музею та галереї мистецтв у Бакстоні (№ 2008-18-92) в цьому рядку поміщений горизонтальний картуш з ім'ям царя:  – найімовірніше, це спотворена форма тронного імені Рамсеса II *Wsr-M3^c.t-R^c-stp-(n)-R^c*?

5. Теракотове *ушебті* (рис. 6 – © Фото Т. Олейнікової / Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України, Львів).

Інв. №: ЕП 7117, KB-12067 (на тильному боці виписано номер 8464).

Надходження: передано з Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України у 2004 р.

Матеріал: блакитний глазурований фаянс.

Розміри: Н: 5,4 см, W: 1,8 см, D: 1,2 см.

Походження: із приватної колекції князів Любомирських; придбано в Єгипті князем Анже Любомирських у 1887 р.; до 1940 р. експонували в колекції "Народного музею" у Львові.

Датування: Третій перехідний період.

Типологія: Aston K [6, с. 358–359; 360, fig. 45 (K)].

Публікація: відсутня.

Паралелі: численні. Зокрема велика кількість *ушебті* цього типу зберігається в Одеському археологічному музеї [8, с. 121–122; Pl. 140–141].

Опис: Мумієморфне *ушебті*. Має характерну для Третього перехідного періоду тристоронню перуку. Штучна борідка не прокреслена. Руки схрещені на грудях. Мотики не показані. Обличчя овальне з погано прокресленою формою; очі із бровами та вуха не позначені.

Напис: відсутній.

6. Теракотове *ушебті* (рис. 7 – © Фото Т. Олейнікової / Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України, Львів).

Інв. №: ЕП 5888, КВ-12370, додатковий номер: 845.

Надходження: передано з Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України в 2004 р.

Матеріал: темно-коричнева глина.

Розміри: Н: 6,7 см, W: 2,1 см, D: 1,4 см.

Походження: із приватної колекції князів Любомирських; придбано в Єгипті князем Анже Любомирських у 1887 р.; до 1940 р. експонувалося в колекції "Народного музею" у Львові.

Датування: Третій перехідний період.

Типологія: Aston K [6, с. 358–359; 360, fig. 45 (K)].

Публікація: відсутня.

Паралелі: численні [8, с. 115–123; pl. 133, 136, 140–141].

Напис: відсутній.

Опис: Мумієморфне *ушебті* із характерною для Третього перехідного періоду тристоронньою перукою. Штучна борідка не прокреслена. Руки схрещені на гру-

дях (права рука над лівою). Мотики показані в обох руках. Обличчя овальне з погано прокресленою формою; очі із бровами та вуха не позначені.

Отже, підводячи підсумки, підкреслимо, що хоча колекція *ушебті* в Золочівському музеї східного мистецтва дуже невелика та складається всього із шести екземплярів, звернення до більшості з них залишає місце для подальшого дослідження. *Ушебті* Саїського часу № 5879 цікаве своєю нетиповою графікою напису й унікальністю власника. Зазначений випадок, звичайно, далеко не єдиний і відомий низкою паралелей, але спроби зібрати та систематизувати цей матеріал, наскільки нам відомо, не робилися. *Ушебті* Падіамона № 5890 XXI династії, найвірогідніше, належить до старожитностей із Баб ель-Гусус, але як воно потрапило до Львова – поки що залишається загадкою. Два псевдо*ушебті* № С-І-2286 і С-І-284, імовірно, були знайдені при аматорських розкопках у самій Галичині ще в XIX ст. Це, очевидно, імітації у стилі *Aegyptiaca* Римської епохи. Тільки зараз до дослідження, систематизації та типологізації подібних псевдо*ушебті* звернувся хорватський єгиптолог Младен Томарад (*Malden Tomorad, Zagreb*), якому ми вдячні за допомогу та консультації у процесі підготовки статті. Слід підкреслити, що в ареалі поширення європейських псевдо*ушебті* артефакти із Золочева є найбільш північно-східними знахідками.

Ілюстрації



Рис. 1 а



Рис. 1 б



Рис. 2 а



Рис. 2 б

© Фото Т. Олейнікової / Музей східного мистецтва, Золочів



Рис. 3 а



Рис. 3 б

© Фото Т. Олейнікової / Музей східного мистецтва, Золочів



Рис. 4 а



Рис. 4 б

© Фото Т. Олейнікової / Музей східного мистецтва, Золочів



Рис. 5

© Property of Civico Museo di Storia ed Arte, Trieste, Italy



Рис. 6



Рис. 7

© Фото Т. Олейнікової / Музей етнографії та художнього промислу
Інституту народознавства НАН України, Львів

Список використаних джерел:

1. Тарасенко М.О. Фрагмент саркофага Мутемуй з колекції музею Східних цивілізацій у Золочівському замку / М.О. Тарасенко // Східний світ. – 2015. – № 1. – С. 37–46.
2. Тарасенко Н.А. Египетские коллекции львовских музеев / Н.А. Тарасенко // *Aegyptiaca Rossica* / под. ред. М.А. Чегодаева, Н.В. Лаврентьевой. – М.: Русский фонд содействия образованию и науке, 2014. – Вып. 2. – С. 345–349.
3. Тарасенко Н.А. Ушебти в собрании Музея восточных цивилизаций в Золочевском замке (Украина) / Н.А. Тарасенко // *Aegyptiaca Rossica* / под. ред. М.А. Чегодаева, Н.В. Лаврентьевой. – М.: Русский фонд содействия образованию и науке, 2017. – Вып. 5. – С. 287–302.
4. Al-Ayedi A.R. Index of Egyptian Administrative, Religious and Military Titles of the New Kingdom / Abdul Rahman Al-Ayedi. – Ismailia : Obelisk Publications, 2006. – 671 p.
5. Andelković B. Formation and Composition of the Egyptian Collections in Serbia / Branislav Andelković // *A History of Research into Ancient Egyptian Culture conducted in Southeast Europe* / ed. by M. Tomorad. – Oxford : Archaeopress, 2015. – Pp. 107–116.
6. Aston D. Burial Assemblages of Dynasty 21–25. Chronology – Typology – Developments / David Aston. – Vienna : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009. – 497 p.
7. Aubert L. Les statuettes funéraires de la Deuxième Cachette à Deir el-Bahari / Liliane Aubert. – P.: Librairie Cybèle, 1998. – 128 p.
8. Berlev O. Catalogue of the Monuments of Ancient Egypt. From the Museums of the Russian Federation, Ukraine, Bielorrussia, Caucasus, Middle Asia and the Baltic States / Oleg Berlev, Svetlana Hodjash. – Freiburg : Göttingen : University Press / Vandenhoeck & Ruprecht, 1998. – 328 p., 208 pl.
9. Crevatin Fr. Collezione Egizia del Civico Museo di Storia ed Arte di Trieste / Fr. Crevatin, M. Vidulli Torlo. – Trieste : Civici Musei Storia ed Arte, 2013. – 275 p.
10. Daressy G. Les cercueils des prêtres d'Ammon (deuxième trouvaille de Deir el-Bahari) / George Daressy // *Annales du Service des Antiquités de l'Égypte*. – 1907. – T. 8. – Pp. 3–38.
11. Gabolde M. Catalogue des antiquités égyptiennes du Musée Déchelette Roanne / Marc Gabolde. – Roanne : Musée Joseph Déchelette, 1990. – 317 p.
12. Jamen Fr. La société thébaine sous la XXle dynastie (1069–945 avant J.-C.): Unpublished thesis (PhD), sciences sociales: date de soutenance 2012–10-05 / France Jamen ; Université Lumière Lyon 2. – Lyon, 2012. – 350 p.
13. Jones D. An Index of Ancient Egyptian Titles, Epithets and Phrases of the Old Kingdom. Vols. I–II / Dilwyn Jones. – Oxford : Archaeopress, 2000. – 1045 p.
14. Lieblein J. Dictionnaire de noms hieroglyphiques pub lie d'apres les monuments égyptiens. Supplement / J. Lieblein. – Leipzig : Christiania, Brögger & Christie, 1892. – Pp. 993–1004.
15. Newberry P.E. Funerary Statuettes and Model Sarcophagi / Percy E. Newberry. – Le Caire : IFAO, 1957. – 435 p., XLV pl.
16. Niewiński A. 21st Dynasty Coffins from Thebes: Chronological and Typological Studies / Andrzej Niewiński. – Mainz am Rhein : Verlag Philipp von Zabern, 1988. – 208 p.
17. Niewiński A. Studies on the Illustrated Theban Funerary Papyri of the 11th and 10th Centuries B.C. / Andrzej Niewiński. – Friburg : Göttingen : Universitätsverlag / Vandenhoeck & Ruprecht, 1989. – 402 p.
18. Ouirke St. Titles and bureau of Egypt 1850–1700 BC / Stephen Ouirke. – L.: Golden House Publications, 2004. – 153 p.
19. Reiser-Haslauer E. Shabtis II. Corpus Antiquitatum Aegyptiacarum Lieferung, Bd. 8 / Elfriede Reiser-Haslauer. – Mainz am Rhein : Verlag Philipp von Zabern, 1992. – 147 S.
20. Schneider H.D. Shabtis – An Introduction to the History of Ancient Egyptian Funerary Statuettes with a Catalogue of the Collection of Shabtis in the National Museum of Leiden / Hans D. Schneider. – Leiden : Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, 1977. – 81 p., 40 fig.
21. Stefanović D. Ushabti figurina iz Jevreyskog Istoricheskog Museya / D. Stefanović, B. Andelković // *Journal of the Serbian Archaeological Society*. – 2002. – No. 18. – Pp. 225–230.
22. Tarasenko M. The coffin fragments in the Museum of Oriental Civilizations (Zolochiv castle, Ukraine) / Mykola Tarasenko // *Second Vatican Coffin Conference: 6–9 June 2017. Abstracts*. – Vatican, 2017. – P. 77.
23. Tarasenko, M. The Shabtis from the Museum of Oriental Art in Zolochiv Castle, Ukraine / Mykola Tarasenko, Mladen Tomorad // *Studien zur altägyptischen Kultur*. – 2017. – Bd. 43. – Pp. 257–266, Taf. 23–26.
24. Tomorad M. Shabtis: Ancient Egyptian funerary figurines – Classification (typology), findings and role in Ancient Egyptian cults and beliefs during the Late and Graeco-Roman Periods / Mladen Tomorad // *Cult and Belief in Ancient Egypt – Proceedings of the Fourth International Congress for Young Egyptologists*, 25–27 September 2012, Sofia / ed. by T. Lekov and E. Buzov. – Sofia, 2014. – Pp. 140–147.
25. Tomorad M. *Shabtis* from Late and Graeco-Roman Periods: Proposal for the classification (typology) of shabtis discovered outside Egypt / Mladen Tomorad // *Burial and Mortuary Practices in Late Period and Graeco-Roman Egypt. Proceedings of the International Conference held at the Museum of Fine Arts, Budapest, 17–19 July 2014, Budapest, MFA* / ed. by K.A. Kóthay. – Budapest, 2017. – Pp. 323–334.

References

1. TARASENKO, M.O. (2015) Frahment sarkofaha Mutemuyi z kolektcii muzeyu Skhidnykh tsyvilizatsii u Zolochivskomu zamku. *Skhidnyi svit*, 1, 37–46.
2. TARASENKO, N.A. (2014) Egipetskie kolekcii l'vovskix muzeev. In: M.A. Chegodaev, N.V. Lavrentieva, eds. *Aegyptiaca Rossica*, Vol. 2. Moscow : Russkij Fond Sodejstviya Obrazovaniya i Nauke, 345–349.
3. TARASENKO, N.A. (2017) *Ushabti* v sobranii Muzeja vostochnyx tsyvilizatsiy v Zolochevskom zamke (Ukraina). In: M.A. Chegodaev, N.V. Lavrentieva, eds. *Aegyptiaca Rossica*, Vol. 5. Moscow : Russkij Fond Sodejstviya Obrazovaniya i Nauke, 287–302.
4. AL-AYEDI, A.R. (2006) *Index of Egyptian Administrative, Religious and Military Titles of the New Kingdom*. Ismailia : Obelisk Publications.
5. ANDELKOVIĆ, B. (2015) Formation and Composition of the Egyptian Collections in Serbia. In: M. Tomorad ed. *A History of Research into Ancient Egyptian Culture conducted in Southeast Europe*. Oxford : Archaeopress, 107–116.
6. ASTON, D. (2009) *Burial Assemblages of Dynasty 21–25. Chronology – Typology – Developments*. Vienna : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
7. AUBERT, L. (1998) *Les statuettes funéraires de la Deuxième Cachette à Deir el-Bahari*. Paris : Librairie Cybèle.
8. BERLEV, O., HODJASH, S. (1998) *Catalogue of the Monuments of Ancient Egypt. From the Museums of the Russian Federation, Ukraine,*

Bielorussia, Caucasus, Middle Asia and the Baltic States. – Freiburg – Göttingen : University Press / Vandenhoeck & Ruprecht.

9. CREVATIN, Fr., VIDULLI TORLO, M. (2013) Collezione Egizia del Civico Museo di Storia ed Arte di Trieste. Trieste : Civici Musei Storia ed Arte.

10. DARESSY, G. (1907) Les cercueils des prêtres d'Ammon (deuxième trouvaille de Deir el-Bahari). Annales du Service des Antiquités de l'Égypte. 8, 3–38.

11. GABOLDE, M. (1990) Catalogue des antiquités égyptiennes du Musée Déchelette Roanne. Roanne : Musée Joseph Déchelette.

12. JAMEN, Fr. (2012) La société thébaine sous la XXe dynastie (1069–945 avant J.-C.). Unpublished thesis (PhD), Université Lumière Lyon 2, Lyon.

13. JONES, D. (2000) An Index of Ancient Egyptian Titles, Epithets and Phrases of the Old Kingdom. Vols. I–II. Oxford : Archaeopress.

14. LIEBLEIN, J. (1892) Dictionnaire de noms hiéroglyphiques publie d'après les monuments égyptiens. Supplément. Leipzig : Christiania, Brögger & Christie, 993–1004.

15. NEWBERRY, P.E. (1957) Funerary Statuettes and Model Sarcophagi. Le Caire : IFAO.

16. NIWINSKI, A. (1988) 21st Dynasty Coffins from Thebes: Chronological and Typological Studies. Mainz am Rhein : Verlag Philipp von Zabern.

17. NIWIŃSKI, A. (1989) Studies on the Illustrated Theban Funerary Papyri of the 11th and 10th Centuries B.C. Freiburg. Göttingen : Universitätsverlag / Vandenhoeck & Ruprecht.

18. OUIRKE, St. (2004) Titles and bureau of Egypt 1850–1700 BC. London : Golden House Publications.

19. REISER-HASLAUER, E. (1992) Shabtis II. Corpus Antiquitatum Aegyptiacarum Lieferung, Bd. 8. Mainz am Rhein : Verlag Philipp von Zabern.

20. SCHNEIDER, H.D. (1977) Shabtis – An Introduction to the History of Ancient Egyptian Funerary Statuettes with a Catalogue of the Collection of Shabtis in the National Museum of Leiden. Leiden : Rijksmuseum van Oudheden te Leiden.

21. STEFANOVIĆ, D., ANDELKOVIĆ, B. (2002) Ushabti figurina iz Jevreyskog Istoricheskog Museya. Journal of the Serbian Archaeological Society. 18, 225–230.

22. TARASENKO, M. (2017) The coffin fragments in the Museum of Oriental Civilizations (Zolochiv castle, Ukraine). In: Proceedings of the Second Vatican Coffin Conference, Vatican, June 2017. Vatican: [S.n.], 77.

23. TARASENKO, M., TOMORAD, M. (2017) The Shabtis from the Museum of Oriental Art in Zolochiv Castle, Ukraine. Studien zur altägyptischen Kultur. 43, 257–266, taf. 23–26.

24. TOMORAD, M. (2014) Shabtis: Ancient Egyptian funerary figurines – Classification (typology), findings and role in Ancient Egyptian cults and beliefs during the Late and Graeco-Roman Periods. In: T. Lekov, E. Buzov, eds. Proceedings of the Fourth 'Cult and Belief in Ancient Egypt' International Congress for Young Egyptologists, Sofia, September 2012. Sofia: [S.n.], 140–147.

25. TOMORAD, M. (2017) Shabtis from Late and Graeco-Roman Periods: Proposal for the classification (typology) of shabtis discovered outside Egypt. In: K.A. Kóthay, ed. Proceedings of the 'Burial and Mortuary Practices in Late Period and Graeco-Roman Egypt' International Conference held at the Museum of Fine Arts, Budapest, July 2014. Budapest : MFA, 323–334.

Надійшла до редколегії 19.12.2018

M. Tarasenko, Dr. habil. (History), Senior Research Officer
A.Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies
National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

SHABTIS IN THE COLLECTION OF THE MUSEUM OF ORIENTAL ART IN ZOLOCHIV CASTLE

A group of six shabtis from the collection of the Museum of Oriental Art in Zolochiv Castle, Lviv region, Ukraine are published and analysed in the paper. 1. Green glazed shabti of Psamtek, Late Period, inv. no. 5879. 2. Sky blue glazed faience shabti of Pa-di-Amun, 21st Dynasty, inv. no. 5890. 3. "Female" brown terracotta pseudo-shabti, Roman Period or modern imitation, inv. no. C-I-284. 4. "Female" brown terracotta pseudo-shabti, Roman Period or modern imitation, inv. no. C-I-2286. 5. Small blue glazed faience shabti without inscriptions inv. no. EP 7117. 6. Small brown terracotta shabti without inscriptions inv. no. EP 5888. At least five of them came from the private collections of the 19th century (Lubomirski, Pininski).

Keywords: Museum of Oriental Art, Zolochiv Castle, Ancient Egyptian artifacts, shabtis.

УДК 7(477): 323.113 (=161.2) (71) "19"

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2018.136.1.18>

О. Шалига, магістр
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

УКРАЇНСЬКЕ ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО В КАНАДІ (ДРУГА ПОЛОВИНА XX СТ.)

Висвітлено процес становлення та розвитку образотворчого мистецтва українців на теренах Канади. Упродовж другої половини XX ст. українська діаспора створювала власне та примножувала традиційне українське мистецтво. Щоправда, досягнення української діаспори в Канаді є недостатньо відомими українській науковій громадськості. Імена цих людей поповнили скарбницю духовних цінностей не лише України чи Канади, але й усього світу. Українські митці Канади створили мистецькі цінності, що не лише відображали світовий образотворчий поступ, але й зберігали найкращі традиції вітчизняних шкіл.

Розкрито діяльність таких організацій, як Українська спілка образотворчих митців, Канадсько-українська мистецька фундація, Альбертська рада українського мистецтва. Висвітлено також життєвий і творчий шлях визначних канадських митців українського походження В. Курилика, М. Дмитренко, Лео Мола, Г. Новаківської, О. Лесюка, М. Антонів.

Ключові слова: образотворче мистецтво, українська діаспора, Канада, митець.

Одним із напрямів культурного розвитку української діаспори в Канаді у другій половині XX ст. було образотворче мистецтво. Характер його розвитку обумовлював вплив канадської культури, а також прагнення митців українського походження зберегти риси традиційного українського мистецтва.

Окремі відомості про художників українського походження в Канаді другої половини XX ст. містять праці Л. Дибчук [3], Ю. Кондрашевської [5], В. Жила [15], М. Бажанського [1], С. Карачко [4]. Попри те, цілісного дослідження їхньої творчості не існує. З огляду на це метою статті є дослідження діяльності українських мистецьких організацій та визначних художників у Канаді у другій половині XX ст.

Уже в 1956 р. в Торонто було створено Українську спілку образотворчих митців (УСОМ), що об'єднала українських митців Канади [2]. Її заснували Михайло

Дмитренко, Богдан Стебельський та Іван Кейван. Першим головою УСОМ обрано українського митця Михайла Дмитренка. Метою спілки було об'єднання всіх українських професійних митців у Канаді, щоб дбати у цій країні про розвиток українського мистецтва, організовувати виставки, влаштовувати імпрези на мистецькі теми і публікувати праці з мистецтвознавства.

Членами УСОМ у 1950–1960-х рр. були митці з різних канадських міст, зокрема Едмонтону, Вінніпегу, Торонто, Віндзору, Ст. Кетеринсу і Монреалю. Перша організована УСОМ виставка відбулась 14–27 грудня 1957 р. Пройшла вона в залі Українського дому в Торонто й у ній узяло участь 18 митців. Це були митці-українці, які приїхали до Канади після Другої світової війни.

У 1959 р. за участі 24 митців відбулась друга виставка. Її присвятили 300-річчю Конотопської перемоги гетьмана Івана Виговського над московитами та 250-річчю